

Prefaci

La importància de la comunicació en l'estructura i el funcionament de la societat és un fet que ha estat objecte destacat de reflexió per a sociòlegs i historiadors, especialment en la segona meitat del segle XX. Així, en el desenvolupament dels sistemes comunicatius de la humanitat han estat distingits quatre moments de gran importància, qualificats com a revolucions. El primer és, òbviament, l'assoliment del llenguatge oral, que marca el final del procés d'hominització, i està clarament lligat a l'evolució fisiològica de l'aparell fonador humà. El segon moment és el marcat per l'aparició de l'escriptura, que s'inicia en el període neolític, però que es difon durant un interval de temps molt variable, segons les diverses localitzacions geogràfiques. L'escriptura sorgeix com un instrument tècnic d'ajuda per al control d'elements materials inventariables i més endavant per a la conservació d'altres continguts útils, religiosos, polítics, històrics, etc. L'ús de l'escriptura serà el catalitzador de grans canvis tant en l'organització política i social —fixació de les lleis, cens de la població, etc.—, com en l'evolució del pensament especulatiu. El següent gran pas és el que representa la invenció de la impremta. Aquesta innovació recolza en un avenç tecnològic, però també respon a canvis en l'àmbit del pensament: sorgeixen les idees de llibertat de consciència, de tolerància, i comença a fer camí la necessitat d'expressar-se lliurement. La quarta etapa, iniciada en el segle XX, és la que correspon al moment actual, en què es produeix la irrupció invasiva dels sistemes de comunicació audiovisual —ràdio, telèfon, televisió, Internet—, associada igualment a avenços tecnològics, però que així mateix respon a canvis ideològics i socials, com la necessitat que el major nombre possible d'individus participin en els processos d'informació i d'obtenció de coneixement.

Perquè comunicar significa que un altre participi d'allò que posseïm i vol dir també entrar en relació, d'idees i d'interessos, amb algú. D'altra banda, informar és posar algú al corrent d'alguna cosa, o procurar-se notícies entorn

d'alguna persona o d'alguna cosa. Al capdavant, doncs, existeix una clara interrelació entre informació i saber, entre informació i coneixement, car per arribar a saber o conèixer persones, fets i coses, cal, encara que no sigui suficient, tenir accés a una certa quantitat d'informació.

Comunicació, informació, coneixement són, per tant, processos fortament connectats entre ells, per més que no siguin equivalents i que en cada època històrica s'hagin configurat amb unes característiques determinades. Aquests processos depenen, en el primer estadi assenyalat, d'un progrés fisiològic de l'home; en les altres etapes són fruit d'adquisicions tècniques, lligades a les característiques materials i ideològiques d'un moment històric determinat, per al qual seran causa de noves transformacions en l'àmbit social i especulatiu.

Cal destacar així mateix la gran importància que tenen aquests processos amb relació al poder. En aquest sentit, des dels inicis de les societats humanes, els sistemes simbòlics de la religió, la mitologia i l'art —que construeixen un sistema de comunicació intern— han estat utilitzats pel poder com un instrument de control que en privilegia una interpretació ideològica. Al mateix temps es fan necessaris uns mitjans de comunicació externs, que pretenen salvar la distància en l'espai per poder relacionar-se amb altres comunitats o individus allunyats: en primer lloc les xarxes viàries de terra o de mar que permeten la circulació de persones, mercaderies i notícies, i ensems l'ús d'altres mètodes tals com senyals acústics, senyals lluminosos o de fum, coloms missatgers, el correu, etc.

Els sistemes de comunicació que trobem a Egipte i a les societats mesopotàmiques tenen tots la característica d'estar controlats des del poder, sense que s'hi produís res similar a allò que anomenem opinió pública. El primer salt qualitatiu envers una opinió pública, ha fet notar Oddone Longo, té lloc a Grècia, mitjançant l'esforç per desacralitzar i racionalitzar el coneixement del món. Aquest procés condueix a crear, al costat de les vies de comunicació tradicionals del poder oficial —l'urbanisme, la religió, l'art—, altres vies que es volen més individuals i lliures, com la literatura o la filosofia.

Els homes han tingut, de sempre, necessitat de saber, i per tant d'informar-se i de comunicar-se. Malgrat que informació no sigui el mateix que coneixement, ambdós conceptes en part se sobreposen. El coneixement es refereix a idees i fets que la ment humana ha interioritzat i entès, però adquirir coneixement significa absorbir gran quantitat d'informacions que cal contrastar i organitzar. Això pot produir-se de manera espontània i gairebé inconscient, o després d'un llarg procés d'estudi, car a mesura que augmenta la com-

plexitat d'una societat i es multipliquen els seus processos interactius, tenir accés a la informació esdevé a la vegada més important i més difícil.

Per a poder ser útil, la informació ha d'oferir un recull de dades organitzades de manera sistemàtica mitjançant mètodes o tècniques: llistats, cronologies, mapes, diccionaris, recorreguts, etc. Els sistemes d'informació van ser ideats per tal de complementar les funcions mentals del coneixement, de la memòria i de la parla, i per tant des d'antic trobem: sistemes per recollir dades (censos, espionatge, activitats de recerca, enquestes, etc.); sistemes per anomenar, classificar i organitzar els elements informatius (llibres, tractats, compendis, etc.); sistemes per transformar la informació que ens arriba d'una manera a una altra forma diferent (escriptura, sistemes de notació musical i numèrica, etc.); sistemes per emmagatzemar i difondre la informació (diccionaris, enciclopèdies, calendaris, museus, arxius, llibreries i jardins botànics, etc.); sistemes per comunicar la informació (servei postal, missatgers, etc.), amb el benentès que de vegades conflueixen diverses funcions en un mateix sistema.

En aquest volum hem aplegat algunes de les aportacions presentades en el curs «La transmissió de la informació en el món antic», organitzat el juliol de 2007 per la Societat Catalana d'Estudis Clàssics. Es tracta de set treballs que analitzen diferents aspectes de com es produïa el procés de comunicació i de transmissió de la informació a Grècia i a Roma. Aquestes dues societats pertanyen a l'etapa de la segona revolució, la de l'escriptura, tot i que tant aquesta pràctica com la de la lectura van ser sempre patrimoni de minories, més o menys àmplies segons els diversos moments, i que la transmissió oral va continuar tenint-hi una funció cabdal. No obstant això, l'ús de la tècnica d'escriure va permetre estructurar una xarxa complexa d'acumulació i intercanvi d'informacions i coneixements, que encara avui són a la base del nostre saber com a ciutadans i com a individus.

L'article de Montserrat Reig glossa el valor de la imatge com un element poderós de la polis grega per transmetre informació, sobretot de caire ideològic, car els objectes que atrauen les mirades assenyalen una sèrie de punts que són decisius per a la difusió i propaganda dels valors cívics. D'aquesta manera els canvis en la concepció de la imatge dels espais, dels edificis i monuments es converteixen en símptomes de canvis en l'organització de la ciutat. Aquest fet és analitzat en tres moments diferents de la història de la ciutat d'Atenes: en la polis arcaica, en la polis dels primers moments de la democràcia i en la remodelació que experimenta la ciutat clàssica en el segle IV abans de desaparèixer.

Joana Zaragoza ens parla de la doble transmissió d'un saber concret, la medicina, en un recorregut que va des dels seus inicis a Grècia fins a l'època

romana. L'autora distingeix entre el corrent científic i tècnic que s'originà a partir de la filosofia jònia, i que va ser comunicat amb una gran contribució del suport escrit, i una altra medicina popular transmesa de manera oral a través de les dones. Amb el temps tota la informació de caràcter empíric que aquestes dones posseïen va ser considerada no científica, elles varen convertir-se en magues i bruixes perilloses i el seu saber va esdevenir marginal.

El text de Jaume Pòrtulas és un estudi sobre la funció que tenien en el món antic i allò que han representat posteriorment per a nosaltres diccionaris, lèxics, enciclopèdies i reculls d'etimologies. Van ser confeccionats per aplegar informacions i per organitzar i catalogar el saber, però també tingueren un paper molt important a l'hora de salvar una sèrie de romanalles valuosíssimes de la cultura antiga. A més dels continguts de tipus lèxic i filològic, enciclopèdies, diccionaris i lèxics conserven informacions precioses sobre un gran nombre d'obres que no ens han arribat: títols, resums dels arguments, citacions.

Entre visualització i escriptura, l'article de Javier Velaza ens parla de la utilització de l'epigrafia al món romà com una eina d'informació, de comunicació i de propaganda. Aquest fet el porta a considerar la difusió creixent de la informació per escrit, i a prendre posició en el debat a propòsit del grau d'alfabetització de la societat romana.

El treball de Josep Lluís Vidal ens fa veure com es produïa l'edició i la venda de llibres al llarg de la història de Roma, la mena de públic que els adquiria i les biblioteques privades o públiques que els guardaven. L'autor reflexiona així mateix sobre quan es pot començar a parlar de llibres i lectura a Roma, l'abast de la seva difusió i el funcionament del negoci editorial.

La contribució de Cèsar Carreras i Pau de Soto estudia el sistema de vies de comunicació terrestres, marítimes i fluvials de l'Imperi romà, que posen en evidència el paper tan fonamental que aquesta xarxa va tenir en l'expansió i la consolidació del poder de Roma, així com en la seva tasca d'aculturació, fins al punt que gran part de la xarxa viària actual d'Europa és continuació encara de l'estructuració del territori feta pels romans. Com un exemple més concret, i aplicant una metodologia SIG (sistemes d'informació geogràfica per mitjans informàtics), se'ns mostren les rutes, el temps invertit i els costos del transport entre Britannia i Tarraco, així com amb altres punts de la península Ibèrica.

Francesca Mestre ens comenta com la informació i els coneixements sobre Grècia i la seva cultura van ser incorporats al món romà de manera ambivalent. Per exemple, en època republicana, en els cercles cultivats hi trobem ciutadans clarament atrets per la religió, la llengua i l'educació gregues, com fou el cas dels Escipions, mentre que d'altra banda també es produí la repressió de

ritus i cultes grecs, com la prohibició dels cultes bàquics, o la crema dels llibres pitagòrics trobats al sarcòfag del rei Numa. En diverses ocasions retors i filòsofs grecs van ser expulsats de Roma i en la literatura llatina s'hi difonien este-reotips negatius dels grecs. No obstant això, més endavant, en època imperial, s'anà consolidant l'opinió que la cultura grega formava part del patrimoni de Roma.

Per acabar, Josep Maria Escolà intenta establir un balanç de com els au-tors llatins cristians, a partir del segle III, varen procedir en relació amb els autors grecs i llatins que els havien precedit. La cultura clàssica va ser vista de vegades com un perill, cosa que dugué a relegar-ne un cert nombre d'autors i d'obres, però en altres ocasions allò que féu el cristianisme va ser apropiat-se de textos clàssics i atribuir-los un sentit cristià mitjançant una exegesi al-legòrica orientada en aquesta direcció. Així la literatura generada pel cristia-nisme en gran part va adaptar als seus principis ideològics tant les formes com els continguts literaris i filosòfics ja establerts anteriorment.

Ens sembla, doncs, que aquest conjunt de treballs és una petita finestra que ens permet albirar —de manera molt fragmentària i parcial, òbviament— com l'antiguitat que anomenem clàssica, els grecs i els romans, va ser conscient de la importància de la informació. I per aquest motiu va afavorir sistemes per emmagatzemar-la, ordenar-la, transmetre-la, difondre-la i controlar-la. El llegat que ens n'ha pervingut és el que ha quedat d'un seguit de forces entre-creuades: la voluntat d'escriptors, científics, filòsofs, cronistes, copistes, biblio-tecaris, mecenes i polítics, davant dels avatars de la història, les ideologies o, senzillament, la volatilitat dels suports que l'havien de conservar. Per aquesta raó creiem adient que aquest volum encapçali la col·lecció que encetem des de la Societat Catalana d'Estudis Clàssics, i que té per nom «Els Peus d'Ícar». En triar aquest nom hem pensat en el quadre de Pieter Brueghel el Vell, La caiguda d'Ícar, que es pot veure al Museu Reial de Belles Arts de Brussel·les, i tam-bé en les paraules del poema «Musée des Beaux Arts: amb què el glossà W. H. Auden.

Montserrat JUFRESA
Societat Catalana d'Estudis Clàssics